

Докторант Емануела Янева (СУ) представи рефлексията на проф. Исак Паси върху социалния смисъл на естетиката, който Фридрих Шилер изповядва най-вече в своите Писма върху естетическото възпитание, и по-специално върху Шилеровите поанти за красотата като пътя, през който се стига до свободата, и за красивото обещуване, което обединява обществото. От своя страна доц. д-р Огнян Касабов (СУ) постави акцент върху антропологическия прочит на немската метафизическа естетика от страна на професор Паси, и в частност върху проблема за изкуството като средина, идваща да обедини отделните сфери на живота и културата, както в индивидуален, така и в социален план.

Заклучителен доклад на тема *Възможни ли са тишината и мълчанието като естетически феномени?* изнесе д-р Силвия Борисова (ИИОЗ – БАН) с централна теза, че културните феномени на тишината и нейния субективен корелат – мълчанието, са философски понятия с огромен ценностен заряд и съответно – пълноправни естетически феномени, заредени с такава негативност, която идва да опази ценностната човешка оцялоостеност отвъд фрагментите живот в епохата на визуалната и информационната преситеност, скоростта и шума. Тъкмо в този смисъл съвременното изкуство и култура си служат все по-тенденциозно с естетиката на тишината и мълчанието като убежище и спасение от съвременния свят.

Част от докладите са поместени в разширен вариант на страниците на настоящия брой на списание „Философски алтернативи“.

На последвалото вечерно събитие „Думи за Исак Паси“ присъстваха съпругата на професора – Лили Паси, синът им Соломон Паси със своето семейство, както и много някогашни възпитаници, докторанти и студенти на професор Паси. Спомените на всички тях, изпълнени с емоционални връзки, светъл хумор, пъстри истории, с уважение, признателност и дори благоговение, съживиха обаятелната, изключително трудолюбивата и всеотдайната личност Исак Паси – една от най-важните фигури на българската естетика и естетиката в България: винаги с пясъчен часовник на бюрото, неотлъчно отмерващ „правилото на 400-те минути“ работа на ден, както и с високи купчини от книги на най-различни езици при уговорката на Професора, че не умее да учи нови езици; винаги с тънкото чувство за хумор, както в случая, в който с неговия първи докторант, вече професор и доктор на философските науки, Иван Стефанов, по време на престоя си в Дубровник за един от международните конгреси по естетика през 80-те години били поканени на обиколка с лодка до красив остров и Исак Паси отклонил поканата с довода, че ако лодката се обърне, ще загине естетиката в България; винаги с усета как да подходи към всеки един от десетките свои възпитаници, които при всичката разностранност на професионалните си интереси във философията, естетиката и преводаческата дейност са живото доказателство за школата от ярки личности и специалисти, която професор Паси е съумял да съгради в онези трудни за автентичната индивидуалност и за *homo aestheticus* времена.

LACHEZAR ANTONOV

SECULARIZATION, THE BALKANS AND THE IDEA OF THE “TWO EUROPEES”

Nonka Bogomilova's new book *Religion in a Secular Context: Balkan Projections* (Sofia: Paradigma, 2015), published in English, deserves attention on several grounds. On the one hand, in its larger theoretical framework, this study belongs to the much-debated recently topics of secularization, the role of religion in modernity, the

place of Christianity in contemporary political projects, etc. Some of the most influential authors in this field are Charles Taylor, the later Habermas, Jose Casanova, Gianni Vattimo, etc. The vast majority of these studies consider the Western context and the case of Islam. This is where the importance of Bogomilova's book lies, as it presents an initial attempt to fill in an obvious gap in our knowledge of Balkan countries. The author defines the Balkans as a geographical, but more importantly, a "cultural zone," in which Orthodoxy has played a formative historical role, while existing alongside other religions (see the introduction, pp. 13–15).

Bogomilova's monograph is divided into five chapters. The first one, "Religion – Essence and Historical Trends: Methodological Matrix of the Study," is largely theoretical and introduces the methodology of the author: "explication" and "comprehension" approaches to the problem of religion and ambivalence-focused interpretations of religion. Chapter 2, "Byzantine Christianity and Local Identities: Historical Dimensions and Archetypes" moves to the heart of Bogomilova's material. There is a useful historical survey of the reception and functions of Orthodox Christianity in the Balkans, drawing, predictably, on the work of Dmitrii Obolensky and John Meyendorff. What is really interesting is Bogomilova's discussion of what she calls "secularized metamorphosis of imperial archetypes" (p.72), i.e., the evolution and transformations of the Byzantine myth of God's elect empire, adopted by medieval Balkan states and later modernizations of this myth. Chapter 3, "European Secular States: Differences and Similarities. Are There Two Europes?," is concerned, as the title suggests, with a comparison between Post-Communist and other European states in terms of the forms under which the state exercises control over the Church. The author draws constructively on well-known secularization theories and policies in order to look deeper into her contentious and thought-provoking idea of the "two Europes."

Chapter 4, "Construction and Destruction of Nation-State Projects in the Balkans: The Role of Religion. Modern Transformations of the Historical Archetypes," brings the focus back onto the Balkan countries. The author considers again church-state relations and the role of religion in society this time in the post-totalitarian period. Once again, the really strong part of this chapter is the analysis of historical myths, here in the context of the so-called "second nationalism." The last chapter, "Religion and Society in Bulgaria: Historical Stages and Modern Transformations," builds on material presented earlier in the book in order to tackle the specific case of the relationship between church and state in Bulgaria from the adoption of Christianity to the present. Bogomilova brings in topics that are clearly important, but still little studied, such as the problem of teaching religion in schools in present-day Bulgaria. She also offers an insightful analysis of some complex issues as, for example, the situation with the substantial Turkish, Muslim minority (12.2% of the overall population) and the Roma community (10%). It is especially useful that the author makes a convincing case about the specificity of the Bulgarian model. Thus, she shows that the "fragile relation" (p.208) between Orthodoxy and nationhood makes Bulgaria stand out among other Balkan countries, such as Greece and Serbia.

Finally, this book is highly recommended to anyone, who wishes to understand better the relationship between church, state, and nation in the context of the Balkans. In fact, having in mind the dearth of scholarship in the area, the present book might serve scholars as an indispensable introduction to this field of study.